

Szeretettel köszöntjük a bécsi Hofburg császári lakosztályaiban, a Sisi Múzeumban és a bécsi császári ezüstgyűjteményben!

A bécsi császári ezüstgyűjtemény

2 A bécsi császári ezüstnemű

Annak, hogy a korábbi korszakokból szinte alig maradt fenn császári ezüstnemű, két oka is van. Az egyik az, hogy az ezüstöt minden időben szigorúan beolvasztották, és újra meg újra feldolgozták, ha elhasználódott vagy ha már nem volt elég divatos, de akkor is, ha a tulajdonos éppen pénzhiánnyal küszködött. A 18. század végén az ezüstneműt főként azért kellett pénzzé verni, mert a napóleoni háborúk finanszírozásához Ausztriában majdnem minden ezüstitárgyat beolvasztottak. Természetesen a császári ezüst sem jelenthetett kivételt, és ugyanúgy feláldozták a cél érdekében. Később az ezüst étkészleteket felváltották a bécsi porcelánmanufaktúra porcelán étkészletei.

Csak lassacskán, 1830/35-től kezdve indult meg újra a császári ezüst beszerzése. Kezdetben Stefan Mayerhofert, a majdani „Mayerhofer & Klinkosch” céget, illetve J. C. Klinkoscht bízták meg, hogy pótolják az udvar ezüst étkészletét. A gyűjtemény Ferenc József császár és Erzsébet bajor hercegnő 1854-ben tartott esküvője után jócskán kibővült.

3 Lotharingiai Károly Sándor / az Imari-porcelánok

Az ezüstgyűjtemény az 1700 körüli évekből származó kelet-ázsiai porcelánok érdekes és értékes gyűjteményét Lotharingiai Károly Sándor hercegnek köszönheti. Károly Sándor Mária Terézia férjének, Ferenc István császárnak az öccse volt. 1744-ben vette feleségül Mária Terézia egyetlen testvérét, Mária Annát. Az esküvő után a fiatal pár Brüsszelbe költözött, ahol Károly Sándor Németalföld helytartója lett. Lelkes gyűjtő volt, és emiatt adósságokba is verte magát. Halála után unokaöccse, II. József császár lett hagyatékának felszámoló gondnoka. A gyűjtemény nagyobb részét elárvereztette Brüsszelben, de az értékes Imari-porcelánok a bécsi udvarba kerültek.

A megmaradt darabok a kelet-ázsiai és az európai kultúra érdekes együttesét mutatják. A japán és a kínai porcelánokat ugyanis az európai ezüstművesek ezüstbe foglalták és adaptálták az udvari használatra. Ilyenek – többek között – az ezüstszegélyű tányérok és edények. Kék, vörös és arany festésük viszont a korabeli japán porcelánfestészetre jellemző színeket mutatja. A porcelánokat Imarinak nevezték el, mivel Imari kikötőjéből érkeztek.

A sziklás tájat formázó asztaldíszt valószínűleg bécsi ezüstműves készítette. Az ezüst fatörzs lyukacsaiból füstölő illatos füstje szállt fel. A kínai zománcból készült gyümölcsök is illatos esszenciákat rejtettek.

4 Mária Terézia császárné személyes evőeszközei

A fennmaradt evőeszközök Mária Terézia császárné nagyon személyes kellékei voltak. Az evőeszközök kizárólag saját használatára készültek, csak ő használta azokat és mindenhova magával vitte őket. A készlet egy késből, egy villából, egy tálalóvillából és egy kanálból áll, amelyet kis tojástartó, tojáskanál velőkiemelővel és sótartó egészít ki. Színaranyból van, a 18. század közepe táján készült.

Csupán a 18. század végefelé alakultak ki a meghatározott számú, komplett evőeszközkészletek 12, 24, 36 stb. személy számára. A 12-es darabszám (és többszörösei) egyébként az apostolok számából ered. Ekkortól váltják fel az egyforma díszítésű evőeszköz-készletek a császári család személyes használatú evőeszközeit.

5 A „tamboure”-ok az újfrancia asztaldíszből (Arena)

Az előcsarnokban láthatták az úgynevezett „tamboure”-okat, azaz olyan aranyozott bronz asztaldíszeket, amelyek bonbonkkal megrakva a császári asztalt díszítették. Ezek a fiatal Ferenc József császár újfrancia asztaldíszéhez tartoznak.

6 A panorámatányér

A meisseni után 1718-ban Bécsben alapították meg Európa második legrégebbi porcelánmanufaktúráját. Habár a porcelán akkoriban már kedvelt és drága műtárgynak számított, azért a császári asztalhoz – a desszerten kívül – akkoriban még nem tartották méltónak. Csak 1800 körül fogadták el az udvar számára is megfelelőnek, amikor az udvari ezüstből a háborúk idején pénzürméket verettek.

1803-ban Ferenc császár egy 120 darabos porcelán étkészletet rendelt az udvari asztal számára, köztük 60 darab, képpel díszített desszertes tányért és 24 darab, kiváló minőségű, úgynevezett „panorámatányéért” levesestányérnak. A kiválasztott motívumok egyszerre voltak hazafiasak és romantikusak. A vendégek az aranszegélyek között tűzhányó vulkánokat, jeges gleccsertájakat vagy lenyűgöző bécsi építészeti remekműveket csodálhattak meg; tányéronként három-három ausztriai, svájci és olasz látképet. A képecskék a legjobb porcelánfestők keze alatt, régi metszetminták alapján készültek. A munka öt teljes éven át tartott.

7 Az ófrancia asztaldísz

Az ófrancia asztaldísz 1838-ban Párizsban rendelték meg abból az alkalomból, hogy Ferdinánd császárt Milánóban lombard-velencei királlyá koronázták. Az asztaldísz készítője azonban ismeretlen. Az udvar a nagy külföldi megrendeléseket általában titokban tartotta vagy a főudvarmesteren keresztül bonyolította, hogy a bécsi iparművészek irigységét ne váltsák ki.

Az asztaldísz aranyozott bronzból készült. Esténként a négyszögletes tükörlapok verik vissza a karos gyertyatartók gyertyafényét. A figurális díszítés és a lágy, ívelt indák elegáns pompát sugároznak.

8 Az újfrancia asztaldísz

Az 1848-as forradalom után beiktatott ifjú Ferenc József császár számára az első új szerzemények egyikeként 1850/51-ben rendelték meg ezt az úgynevezett „újfrancia asztaldíszt”. Az aranyozott bronzból készült asztaldekoráció gazdagsága és díszítése tekintetében messze felülmúlja a többi asztaldíszt. A hatalmas, indákkal és kagylós díszítéssel gazdagon ékített karos gyertyatartókat játszadozó puttók, szökellő vadak és röpködő madarak teszik szinte élővé. Egy ekkora asztaldíszre azért volt szükség, mert a fiatal Ferenc József császár rendszeresen meghívta az udvari étkezésekre tanácsadóit és minisztereit. Zsófia főhercegnő nagy befolyása miatt az udvarnál sokáig visszanyúltak a barokk és a rokokó formákra, ami főleg a lakosztályok bebútorozásál tűnhet föl, de az asztalneműk kiválasztásánál is érzékelhető ez a visszatérés a feudális korokhoz.

9 A Thun-féle fehér–arany étkészlet

A fehér–arany étkészletet 1851-ben vásárolták Ferdinánd császárnak. Ferdinánd, akit a nép „A Jóságosnak” nevezett, az 1848-as polgári forradalom idején fiatal unokaöccse, Ferenc József javára lemondott a trónról, a prágai várba költözött, ahol haláláig, 1875-ig élt visszavonultan. A fehér–arany étkészletet prágai háztartása felszereléséhez rendelték a cseh Klösterléből, a grófi Thun Porcelángyárból. Az étkészlet formája a korban nagyon modernnek számított, hiszen a század közepén megváltozóban volt az általános korizlés. A biedermeier hangsúlyozottan szigorú, határozott vonalait felváltották a lágyabb formák. A gazdag aranydíszítés megfelelt az arisztokratikus pompa iránti növekvő igénynek, amelynek hatása lemérhető volt a bécsi császári udvarban is.

10 A zöld szalagos étkészlet és desszertes készlet (Sèvres)

A zöld szalagos étkészlet XV. Lajos francia király különleges ajándéka volt Mária Terézia császármének, jelélül az Ausztria és Franciaország közötti közeledésnek, mely a nagy veszteségekkel járó örökösödési háborúk után indult meg a két hatalom között. Az étkészlet fő díszítőelemét a zöld, egymásba fonódó szalagok adják, amelyek formája barokk aranyműves munkák alapján készült. A szalagok közé François Boucher festményei nyomán festettek kecses rokokó jeleneteket, melyek a szerelem, a költészet, a zene, a festészet és a szobrászat allegóriáit jelenítik meg, illetve a világirodalomra utaló célzásokat tartalmaznak, Homérosztól Molière-ig.

Az étkészlet az 1738-ban alapított sévres-i francia királyi porcelánmanufaktúrában készült, felettébb elegáns termékek egyik gyönyörű példája. Speciális, könnyű, törékeny frittporcelán-masszából formázták, amelyen az alacsonyabb kiégetési hőmérséklet miatt a színek egészen rendkívüli fényerővel izzanak. A készlet ragyogó zöld színét nem sokkal azelőtt fejlesztették ki. A dupla szalagmotívumot egyetlen alkalommal, a Mária Teréziának szánt ajándék készítésénél alkalmazták.

11 Az aranykalászos levesestálak

1777-ben II. József császár meglátogatta testvérét, Marie Antoinet-te-et, a francia királynét. Hazatértekor összesen 500 értékes porcelántárgyat hozott magával Sèvres-ből, köztük ezt az almazöld étkészletet és négy gyönyörű levesestálat, amelyből három maradt fenn az ezüstgyűjteményben.

A kerek levesestál – amelyet erőleveshez használtak – és a másik két levesestál négy, ívelt lábú alátéten áll. A kalászkötegekből álló, aranyozott, szoborszerű dísz és a medaillonokba festett gyümölcsök, zöldségfélék, virágok, tojások, valamint a tenger gyümölcsei, de még a kerti és a mezőgazdasági szerszámok képecskéi is a termékenység motívumára utalnak és a természetben végzett gyümölcsöző munkát idézik.

12 Az asztalkendő–hajtogatás (hattyú) művészete, az asztalnemű

Az asztalkendők fantáziadús hajtogatása régi, de sajnos kihalófélben lévő művészet. A bonyolult legyező-, hal-, kagyló-, hattyú-, kacsa- vagy virágalakú alkotásokat főleg a korai barokk időben használták asztaldíszként. A hajtogatás csak akkor sikerül, ha az asztalkendő a legjobb minőségű és elér bizonyos méretű vászon-nagyságot. A hajtogatásra alkalmas császári asztalkendő például 1 x 1 méteres. Számos 17. századi hajtogatásminta ismeretes még a hasonló művészi alkotások készítésére.

13 A meisseni étkészlet

1710-ben Meissenben alapították Európa első és sokáig legjobb porcelánmanufaktúráját. Az 1775 körül készült meisseni étkészleten a gyönyörű festett virágmotívumok uralkodnak. A formák a klaszszicizmus és a barokk nagyszerű példái. Míg a gyümölcsös fogantyús, öblös levesestálak barokk-korinak tűnnek, addig az áttört gyümölcsosár már inkább a klasszicizmust idézi, amely előszeretettel használta fel újra az antikvítás formavilágát.

14 Az arany étkészlet

Az arany étkészlet a császári udvar legpazarabb porcelán étkészlete. A 12 személyes étkészlet minden egyes darabja fényezett arannyal van bevonva, részben belül és az alsó részen is aranyozott. Az aprólékos, tompa fényű arany díszítések az ókori díszszegélyek mintájára készültek.

Az 1814-ben készült arany étkészlet a bécsi porcelánmanufaktúra remekműve. A bécsi porcelánmanufaktúrától akkor rendelték meg az étkészletet, amikor 1814-ben Ferenc császár párizsi tartózkodásakor kiderült, hogy az európai nagyhatalmak kongresszusát Bécsben fogják megtartani. Beszerzésére tehát sürgősen volt szükség, mivel a császári ranghoz illő, korábbi, aranyból való étkészleteket a Napóleon elleni háborúk alatt beolvasztották, és érméket verettek belőlük.

Az arany készlet legalább optikailag megpróbálta pótolni a pénzérmékre váltott arany asztalneműt.

15 A milánói asztaldísz

A monumentális milánói asztaldíszt 1838-ban, Ferdinánd császár lombard-velencei királlyá koronázása alkalmából rendelték. A dísz az ezüstgyűjtemény legterjedelmesebb darabja, 30 méteres hosszúságban állítható össze tükörberakásos alátétek-ből. A középső részen Lombardia allegorikus alakjai ismerhetők fel a fal alakú koronával és a bőségszaruval, valamint Velence allegóriája a dózsésüveggel és a Márkus-oroszlánnal. Az alátétek szélén táncoló géniuszalakok gyertyatartókkal váltják egymást. Az impozáns asztaldísz előtt állva élénken elképzelhető a császári asztalok pompája, különösen ha tudjuk, hogy az asztalt még csodálatos virágcsokrokkal, gyümölcsökkel és édességekkel is díszítették. A barokk asztaldíszítések hagyományát idéző klasszicista jelképek visszanyúlnak arra a szokásra, hogy a barokk korban az étkezések jellegétől függően az isteni lakomák, a vadászat és a szerelem motívumait elevenítették meg.

16 Az Erzsébet utazásain használt Miramare-étkészlet

Erzsébet császárné a görög Korfu szigetén épített villájához, az „Achilleion”-hoz a „Miramare” nevű hajóval utazott. A jachton kimondottan az ide készült alpakka, azaz ezüstözött fémből készült étkészletet és evőeszközöket használták. Az étkészlet formája a berndorfi Arthur Krupp fémárugyár 1890 körül közkedvelt kínálatából származott. A magasrangú használóra egyetlen motívum, a császári koronás gravírozott címerpajzs utal a megkoronázott delfinnel. A vitrin hátsó részében a híres, delfinnel díszített tárgyak darabjai láthatók. A megkoronázott delfin aztán mintegy „logójává” vált minden olyan tárgynak, amely a császárné görögországi tartózkodásához készült.

A kiállított, szintén az Achilleionba készült ezüst evőeszközkészlet egy trieszti ezüstműves munkája.

17 Az „állami teríték”

A bécsi porcelánmanufaktúrából származó „Hofform” elnevezést viselő történelmi aszalterítéket a Monarchia bukása után egészen 2000-ig használták állami fogadások esetén. Azok az ezüstitányérok, amelyekből egykoron az udvari asztalnál étkeztek, a köztársaság idejére már csak tányéralátétként szolgáltak, a köztársaság idején pedig már „a hivatalos állami látogatások étkészletének” nevezett porcelánedényeket használták. Az étkészlet fehér színű, arany szegélyű díszítése nagyon finom pontokból áll, és a fekete-vörös-arany színű, kétféjű sas-motívum technikai különlegességét az 1855 körül feltalált litografált arany- és színnyomás adja, amellyel a díszítést a porcelánra vitték. A kézi festést később felváltotta az egyszerűbb sorozatgyártás.

Az állami terítéket a J. C. Klinkoschtól származó ezüst evőeszköz-készlet és a J. & L. Lobmeyr cég poharai teszik teljessé.

A teríték „megkoronázása” a művészilleg megalkotott, úgynevezett „császári hajtogatással” készült asztalkendő, amelynek minden üregébe egy-egy aprósüteményt helyeztek. Ezt a hajtogatást kizárólag az udvar asztalainál és csakis a császár jelenlétében szabadott használni. Szigorúan őrzött titokként kezelték, amit csak szóban és kizárólag bizonyos kiválasztott személyeknek lehetett továbbadni. Ezt a hajtogatást ma is csak a koronás fők és az államelnökök hivatalos látogatásakor szabad használni és csupán két olyan személy van, aki ismeri – és őrzi is! – a hajtogatás titkát.

18 A bécsi császári ezüst

Az egykori császári ezüstgyűjtemény régi részének utolsó termében található, középen álló vitrinben ezüst tányérok, tálcák, tálak, serpenyők és levestestálak láthatók, s következetni engednek a mindennapos használatú császári ezüst nagyságrendjére. A császári címerrel jelölt, tömör ezüsből készült edénykészlet egyszerű, visszafogott eleganciájával lenyűgözi az embert. Az ezüstitányérok és -edények ekkora mennyisége azzal magyarázható, hogy a bécsi udvarban kizárólag ezüst- vagy aranytányérokból, ill. -edényekből ettek. Az 1710-től Európában is előállítható porcelánedényt sokáig csak levesekhez és desszertekhez használták, minden más ételt továbbra is ezüstitányéron tálaltak. A porcelán étkészleteket csak a 19. században kezdték használni a magánétkezéseknél. Az oldalsó vitrinekben aranyozott asztaldíszek, az úgynevezett „tamboure”-ok láthatók, melyek az édességek számára szolgáltak. A szintúgy aranyozott bronzból készült karos gyertyatartók annak az újfrancia asztaldísznek a darabjai, amelyet később majd még látni lehet.

19 A „Grand Vermeil”

A császári ezüstgyűjtemény egyik legértékesebb étkészlete kétség-telenül a „Grand Vermeil.” A francia aranyművesség ezen fő műve eredetileg 40 terítékes volt, amelyet 1850 körül bécsi ezüstművesek bővítettek 140 terítékesre. A díszétkészlet ma összesen 4500 darabból áll, súlya pedig több, mint egy tonna. Az étkészlet anyaga tűzben aranyozott ezüst, a „vermeil” francia kifejezés erre a technikára utal. Érdekes az étkészlet története is, mivel szorosan összefonódik Napóleon felemelkedésével és bukásával. A díszét-készlet megrendelője valószínűleg Napóleon mostohafia, Eugène de Beauharnais volt, 1808-ban. Elkészítését a párizsi aranyműves, Martin-Guillaume Biennais és a milánói aranyműves, Eugenio Brusa kezdte meg. Az étkészletet eredtileg a milánói udvarnak szánták, ahol Beauharnais alkirályként uralkodott 1805 és 1814/15 között. Miután az étkészlet elkészült, Milánóba került, Napóleon bukása után a Lombard-Velencei Királyság területeit azonban Ausztriához csatolták. A bécsi kongresszus rendelkezéseinek értelmében Ferenc császárnak meg kellett vásárolnia az étkészletet Eugène de Beauharnais-tól. Ferenc 1816-ban negyedik, Caroline Auguste-tal való házassága alkalmából az étkészletet Bécsbe hozatta, s ezután cserélték fel Napóleon gravírozott olasz királyi címerét I. Ferenc császáréval.

20 A Minton-étkészlet

Igazi különlegességnek számít ez a csodás angol étkészlet, amelyet Erzsébet császárné ajándékozott Ferenc József császárnak az offensee-i vadászkastélya számára. Az 1870-ből való vázlatot, mely valósághűen ábrázolja a különböző rovarokat, madarakat, tengeri állatokat és növényeket, William Coleman készítette.

21 Szaniterporcelánok

A császári udvarban 1876 előtt – mikor Erzsébet királyné az osztrák császári családban elsőként a mai elvárásokhoz hasonló, saját fürdőszobát alakíttatott ki magának – a modern értelemben vett fürdőszoba még nem létezett. Az udvarhoz tartozók többsége még később is beérte mosdótáלבól, vizeskancsóból, lábmosó- és borotválkozó-táלבól, szappantartóból, éjjeli edényből és más hasonló funkciójú edényből álló szaniterfelszereléssel. A készletek ugyan nem voltak egyformák, de nagy részük aranyszegéllyel és arany sassal díszített, fehér porcelánból készült.

22 A régi ezüstgyűjtemény. Étkészletek és az ezüst evőeszközkészlet

A régi császári ezüstgyűjtemény első termékének tölgyfavitrineiben, melyek még a Monarchia idejéből származnak, egyedi „Alt-Wien”-i porcelántárgyak, magyar és cseh étkészletek darabjai, valamint fehér és arany színű cseh szaniterporcelán-készletek egyes részei láthatók. Felhívjuk figyelmüket a Lobmeyr cég különböző csiszolású, nagyon szép pohársorozataira. A zöld színű poharakat rajnai borokhoz használták. A terem középpontjában található vitrinben a császári ezüst evőeszközkészlet látható, amelyet még ma is használnak hivatalos állami látogatásokkor. Az első nagy készletet még 1837 előtt Stephan Mayerhofer szállította az udvarba, a megbízásokat a későbbiekben utódcége, a „Mayerhofer & Klin-kosch”, végül pedig az udvari beszállító, Joseph Karl Klinkosch kapta. Különlegességnek számít az evőeszközök oldalán fonalszerű-en végighúzódó díszítés és a hegedűformájú, a máig kedvelt – úgynevezett – „Fidel- und Fadenmuster” minta az evőeszközök nyelén.

23 A „lábmosási szertartás”

Az udvarnál sokáig élt az az évszázados hagyomány, mely szerint a császár és a császárné minden év nagycsütörtökén megmosta tizen-két férfi és nő lábát. A hagyomány annak emlékét őrizte, hogy Nagy-csütörtökön Krisztus alázattal mosta meg az apostolok lábát.

A császári szertartást nagyon idős, szegény embereken végezték, akik nagycsütörtökön körültekintő orvosi vizsgálat és alapos tisztálkodás után megjelentek az udvarnál. A kiválasztott személyek a tényleges lábmosást és a hagyományos böjti ételek elfogyasztását követően ajándékként egy fedeles cserépkancsót kaptak fehérbor-ral, valamint egy ezüstpoharat, melyen a kétféjű császári sas volt és az illető év száma. Emellett élelmet kaptak, valamint egy erszényt 30 ezüstpénzzel, utalva ezzel Krisztus árulójának, Júdásnak az ezüst-pénzeire.

A két aranyozott mosdókészletet a 18. század legjobb augsburgi ezüstművesei készítették. A Habsburgok keresztelőin, a nyilvános étkezések kézmosási szertartásánál és a húsvéti lábmosásnál használták.

24 A Ferdinánd Miksa főherceg számára készült étkészlet

Ez az étkészlet a Trieszt melletti Miramare kastélyból került Bécsbe, amely Ferdinánd Miksa főherceg, a későbbi mexikói császár egykori rezidenciája volt. Miksa főherceg Ferenc József császár öccse volt. 1854-ben a császári és királyi haditengerészet főparancsnoka lett, 1864-ben elfogadta a mexikói császári méltóságot, de új birodalmá-ban nem tudta hatalmát érvényesíteni. 1867-ben a republikánus Benito Juárez elfogta és statáriális eljárás alapján agyonlövette. (Erről a császári lakosztályokban hallhat bővebb információt.) Az étkészlet a magyar Herendi Porcelánmanufaktúra terméke, amely kezdetben kínai minták másolására szakosodott. Miksa császár a chapultepeki rezidenciája számára rendelte 1865-ben. 1867-ben, a párizsi világkiállításon Fischer Mór, a manufaktúra tulajdonosa az étkészletet termékreklámként állíthatta ki. A világkiállítás bezárása után Miksa azonban már nem élt, ezért az étkészlet sosem került Mexikóba.

25 A császári lépcsőház

A gyönyörű stukkómárvánnyal és aranyozott bronzvázákkal díszített császári lépcsőházon keresztül éppúgy juthatunk a fő szintre, mint egykor Ferenc József. A bécsi Hofburg több mint hatszáz éven keresztül a Habsburgok rezidenciája és egyúttal a Német-római Birodalom központja volt. A Hofburg amellett, hogy az uralkodói és a közigazgatási székhely sze-repét töltötte be, főleg a császári család téli rezidenciája volt – a nyarat az udvar a 18. századtól többnyire a Schönbrunni kastélyban töltötte.